

№ 14 (271)
Красавік 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **Ініцыятыва: дойдзем да памяці –** стар. 2
- **Побыт продкаў: шляхецкі дом XV–XVII стст. –** стар. 3
- **Радавод: нашчадкі герояў Ластоўскага –** стар. 5

Найперш крызіс б'е па талентах

У Магілёве так сталася, што сярод старэйшых паэтаў налічыш аднаго-двух, можа, трох, а графманаў – пloidма. З маладой змены пакуль што паэты, як і празаікі, не прараслі. Як сказаў класік, талентам патрэбна дапамогаць, а бяздарныя самі праб'юцца. Уся надзея на творчыя клубы маладых. Іх у Магілёве некалькі. Добра зарэкамендаваў сябе за пяць гадоў дзейнасці клуб «Творчая гасцеўня» пры ДOME дзіцячай і юнацкай творчасці «Эверэст» Кастрычніцкага раёна. Клубам кіруе вопытны педагог і журналіст, аднакурсніца па ўніверсітэце і сяброўка таленавітай беларускай паэтэсы Яўгеніі Янішчыц, Тамара Аўсяннікава. Нядаўна выйшаў з друку зборнік «Кожны чалавек – сонца», у якім змешчаны выбраныя вершы шаснаццаці маладых творцаў.

Але ж сусветны фінансавы і эканамічны крызіс сваім чорным крылом чапляе найперш культуру. Не абмінуў ён яе залатую часцінку – паэзію. Тамара Пятроўна расказала, што кіраўніцтва дзіцячай установы «Эверэст» папярэдзіла яе аб тым, што ў новым навучальным годзе клуб «Творчая гасцеўня» зможа працаваць толькі на самаакупнасці. Гэта азначае, што кожны школьнік, які пажадае прыняць удзел у «Творчай гасцеўні», павінен з бацькоўскага кашалька штомесяц прыносіць 25 тысяч рублёў. Вядома, што дзеці заможных бацькоў часцей за ўсё не цягнуцца да культуры. Адораныя дзеці з бяднейшых, а то і з зусім бедных сямей, таксама ў творчы клуб не пойдучь, бо для іх бацькоў штомесячная сума ў 25 тысяч рублёў не па кішэні. Так што ў верасні 2009 года ў дзіцячай установе «Эверэст» прыйдзеца справіць памінкі па клубе «Творчая гасцеўня».

Вербніца: і сцюжа адступіць

Фотаздымкі Уладзіміра Пучынскага

Новыя кнігі — выданні XIX стагоддзя

Магілёўская абласная бібліятэка зрабіла для жыхароў Магілёўшчыны падарунак – яе фонд папоўніўся 43 рарытэтнымі кнігамі краязнаўчай тэматыкі – электроннымі копіямі выданняў XIX – пачатку XX стст., якія з'яўляюцца каштоўнымі крыніцамі для вывучэння гісторыі Магілёўскай губерні.

Дзякуючы шматгадовай даследчай і пошукавай дзейнасці супрацоўнікаў аддзела беларускай літаратуры і краязнаўства была сабрана інфармацыя і выяўлена месцазнаходжанне рэдкіх выданняў, наладжана супрацоўніцтва з Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі, якая залічвала для магілёўскай чытачоў краязнаўчыя дакументы з свайго фонду, частку з якіх перадала ў дарунак.

Сярод набытых рарытэтаў 10 «Памятных книжек Могилёвской губернии» розных гадоў. Гэта штогадовае даведачнае выданне аб адміністра-

цыйным і гаспадарчым жыцці нашага краю, якое ўпершыню пабачыла свет ў 1854 г. Усяго выйшла 35 такіх кніг. Кожная з іх складаецца з 4-х раздзелаў: адрас-каляндар, у якім даецца пералік губернскіх і павятовых урадавых устаноў, важныя падзеі з гісторыі краю, царкоўныя свята, спіскі службовых асоб; другі раздзел (даведачны і адміністрацыйны) змяшчае звесткі пра адміністрацыйнае дзяленне губерні, шляхі зносін, фабрыкі і заводы, навучальныя ўстановы, населеныя пункты і інш.; у трэцім раздзеле (статыстычным) друкуюцца штогадовыя статыстычныя агляды губерні з табліцамі і ведамасцямі; чацвёрты (гістарычны з дадаткам) змяшчае архіўныя матэрыялы, летапісы гарадоў, артыкулы па гісторыі, эканоміцы, этнаграфіі, фальклору Магілёўшчыны, біяграфіі мясцовых дзеячаў. Зараз у краязнаўчым фондзе бібліятэкі захоўваецца 15 «Памятных книжек...».

Шмат неабходнай і цікавай інфармацыі карыстальнікі бібліятэкі знойдуць і ў «Алфавітным спіске дворянских родов, внесённых в родословные дворянские книги Могилёвской губернии» (1909), «Волостях и важнейших селениях Могилёвской губернии» (1886),

«Краткой записке о пятидесятилетнем существовании Могилёвской женской гимназии (1865–1915 гг.)» (1915) і інш.

Значнасць набытых выданняў вельмі вялікая як для гісторыка-даследчыкаў, краязнаўцаў, навучэнцаў, шырокага кола насельніцтва, так і для паўнення гісторыка-дакументальнай спадчыны Магілёўшчыны.

Тамара КАЛІНІНА, загаловак аддзела беларускай літаратуры і краязнаўства Магілёўскай абласной бібліятэкі

Бадай што самая распаўсюджанная кніга канца XIX ст. не толькі ў Магілёве

хто дае пра захаванне гісторыка-культурнай Спадчыны каму неабякаявая будучыня Беларусі

хто вывучае гісторыю свайго Краю

Краязнаўчая газета

Падпісання на нашу газету можна з любога месяца

падпісны індекс: індывідуальны - 63320, ведамасны - 633202

Прыйдзем да нашых помнікаў

Шаноўныя экскурсаводы, краязнаўцы і ўсе тыя, хто неаб'якавы да гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі!

18 красавіка ва ўсім свеце па ініцыятыве ЮНЕСКА, ўжо 26-ты раз, адзначаецца Міжнародны дзень помнікаў і мясцінаў. У гэты дзень прынята звяртаць асаблівую ўвагу на адметныя помнікі гісторыі і культуры, каб мацней адчуць значнасць гістарычных мясцін і прыналежнасць да мінулага і будучыні свайго краю.

У дачыненні да нашай краіны гэтае свята набывае асаблівае значэнне. Менавіта ў Беларусі з яе закінутымі храмамі, зруйнаванымі сядзібамі і зарослымі кустоўем могілкамі неабходна як найчасцей нагадваць грамадству пра нашу адказнасць перад нашчадкамі – захаваць і аднавіць тое, што мы яшчэ маем.

2009 год абвешчаны ў Беларусі годам роднай зямлі. Гэта добрая нагода падтрымаць светную традыцыю святкавання Міжнароднага дня помнікаў і мясцінаў. Давайце ўключым свой патэнцыял у справу пашырэння ведаў пра гісторыка-культурную спадчыну Беларусі і асэнсавання яе значнасці!

У прыватнасці, з 18 па 19 красавіка 2009 года ў розных гарадах Беларусі плануецца правесці шэраг экскурсій па найважнейшых помніках таго ці іншага рэгіёну. У Мінску такое мерапрыемства будзе называцца «Фэст экскурсаводаў». Запланаваныя пешыя экскурсіі па гістарычным цэнтры горада, Залатой Горцы, раёне трактарнага завода, Грушаўскім, Ракаўскім прадмесцях, а таксама тэматычныя: «Мінск Музычны», «Мінск Рэвалюцыйны» (1917–1920), «Татарская слабада» і інш. Шэраг экскурсій запланаваны ў Гродне і Гомелі. Ідэя арганізатараў заключаецца ў тым, каб на гэтыя экскурсіі прыйшлі ў першую чаргу тыя, хто кожны дзень праходзіць каля таго ці іншага помніка, але не звяртаюць на яго ўвагі. Данесці значнасць унікальных адметнасцяў мясцовым жыхарам – вось што можа паспрыць захаванню і адраджэнню таго ці іншага помніка! У Мінску рэклама аб правядзенні экскурсій будзе распаўсюджвацца непасрэдна ў тым раёне, дзе яны будуць праходзіць.

Мы звяртаемся да Вас, шаноўныя гісторыкі і настаўнікі, краязнаўцы і экскурсаводы, супрацоўнікі музеяў, грамадскіх арганізацый, упраўленняў, аддзелаў культуры, – ўсіх тых, хто неаб'якавы да лёсу гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі. Прапануем далучыцца да арганізацыі святочных мерапрыемстваў у гэтыя дні, раскажаць пра сваё захапленне і заклапочанасць аб лёсе помнікаў як мага шырэйшаму колу людзей.

Вы можаце прыняць удзел у «Фэсце экскурсаводаў» у Мінску, працягнуць гэтую ініцыятыву ў сваім горадзе ці нават рэгіёне або прапанаваць іншую форму святкавання Міжнароднага дня помнікаў і мясцінаў. Ініцыятыва вітаецца! Акрамя экскурсій, вы можаце наладзіць валанцёрскія прыборкі закінутай сядзібы, могілак, падрыхтаваць выставу фотаздымкаў у сваёй школе ці музеі. Калі парупіцца кожны – то разам атрымаецца вялікае свята!

Арганізатары бяруцца паспрыць: цікавым і ініцыятыўным – у пошуку краязнаўцы, і наадварот, краязнаўцам-экскурсаводам – у пошуку «сваёй» групы, а таксама дапамагчы ў розных арганізацыйных пытаннях (раздрукоўка буклетаў, аб'яваў, фотаздымкаў і інш.). І не забудзьцеся паведаміць нам пра вашу ініцыятыву, каб мы мелі магчымасць уключыць яе ў агульную праграму мерапрыемстваў.

Заклучным этапам святкавання Міжнароднага дня помнікаў і мясцінаў павінен стаць канцэрт 19 красавіка ў Мінску ў Палацы дзяцей і моладзі, куды мы запрашаем усіх ахвочых і зацікаўленых. І асабіста тых, у каго атрымаецца правесці экскурсію ці нейкае іншае мерапрыемства ў сваім раёне! Гэта будзе добрая нагода, каб пазнаёміцца і падзяліцца досведам з усімі, каго хвалюе лёс гістарычнай і культурнай спадчыны Беларусі.

З найлепшымі пажаданнямі і спадзяваннямі на плённае супрацоўніцтва –

Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС),

Беларускі фонд культуры, Маладзёжнае грамадскае аб'яднанне «Гісторыка», Гісторыка-краязнаўчае таварыства «Этна» БДУ культуры і мастацтваў,

Грамадскае аб'яднанне «Беларуская асацыяцыя экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў»

Па ўсіх пытаннях можна звяртацца: **Зміцер Рагачоў, 8 029 7550370 МТС** (каардынатар па працы з рэгіёнамі);

Павел Каралёў, 8 029 7762435 МТС (каардынатар па Мінску);

Цімох Акудовіч, 8 029 5571124 МТС (агульная каардынацыя і арганізацыя канцэрта).

Фота Алы НЕВЯРОВІЧ

Пасля нас не павінны застацца адны руіны

На тым тыдні...

● **31 па 7 красавіка** ў сталічным кафе «UrTeKa» прайшла незвычайная выстаўка – арт-праект **Аляксея Фёдарова «One of Us»**. Гэта галерэя партрэтаў людзей, якія маюць сусветную вядомасць, а нарадзіліся ў Беларусі. Працы, што ўвайшлі ў экспазіцыю, леглі ў аснову выяўленчай часткі міжнароднага праекта, нядаўна прадстаўленага ў Швецыі. Вынікам стане кніга эсэ пра людзей, чые імёны звязваюць Беларусь з сусветнай гісторыяй, навукай, літаратурай і мастацтвам.

Віртуальнае зняцце фактуры скуры з дакументальнай выявы даўно памерлага чалавека ўпершыню ўжыта яшчэ ў фаюмскім партрэце. Ён замяняе пасмяротную маску. Прыём рэанімаваны ўжо з дапамогаю лічбавых тэхналогіяў, забяспечвае максімальную рэалістычнасць і захаванасць выключных рысаў адлюстраванага.

● **29 сакавіка** ў канцэртнай зале Сафійскага сабора ў Полацку адкрыўся **XXII Міжнародны фестываль старадаўняй і сучаснай камернай музыкі**. Сёлетня ў ім бяруць удзел музыкі з пяці краінаў – Беларусі, Расіі, Польшчы, Францыі і Японіі.

Адкрыла фестываль мінская музычная капэла «Санорус», лаўрэат пяці міжнародных конкурсаў. Далей у праграме свята музыкі, які падоўжыцца па 26 красавіка, запланаваныя яшчэ сем канцэртных вечараў. 1 красавіка ўпершыню выступіў інструментальны дуэт «Раманеска» – японская гітарыстка Ака Іта і французская мандаліністка Сабіна Марзе выканалі старадаўнюю і сучасную танцавальную музыку розных краінаў. 9 красавіка прагучала духоўная і свецкая харавая музыка ў выкананні Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы Рэспублікі Беларусь імя Рыгора Шырмы пад кіраўніцтвам народнай артысткі Беларусі Людмілы Яфімавай.

12 красавіка вядомая полацкая арганістка **Ксенія Пагарэлая** і камерны аркестр пад кіраўніцтвам **Раіля Садыкава** прадставяць новую канцэртную пра-

граму «Майстры старадаўняй музыкі», прысвечаную юбілеям **Георга Фрыдрыха Гендэля**, **Фелікса Мендэльсона**, **Мішэля Карэта** і іншых, а таксама творчаму юбілею самой **К. Пагарэлай**. 17 красавіка прагучыць араторыя **Г. Ф. Гендэля «Месія»**, выканаюць сімфанічны аркестр і акадэмічны хор Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Рэспублікі Беларусь (дзяржаваць будзе вядомы польскі маэстра **Чэслаў Грабоўскі**). Паводле традыцыі адзін з канцэртаў пазнаёміць з творчасцю навучэнцаў Полацкай дзіцячай школы мастацтваў – 21 красавіка выйдучэ не толькі цяперашнія навучэнцы, але і выпускнікі мінулых гадоў. 23 красавіка з праграмай «Раманс на ўсе часы» выступіць мужчынскае вакальнае трыо «Рэлікт». Завершыцца фестываль 26 красавіка канцэртам польскага арганіста **Дарыуса Гайдукевіча**.

● **2 красавіка** адкрылася **персанальная выстаўка народнага майстра Віктара Сафроненкі «Скарбіца мудрасці»**. Экспазіцыя складаецца з дзвюх частак. Першая – «Залатыя рукі Майстра» – прадстаўляе больш двухсот арыгінальных твораў: мэблю, свяцільні, падсвечнікі, дэкаратыўныя кампазіцыі, вазы, цукарніцы лыжкі ды іншыя. Другая – «Залатое пяро Маэстра, або Скарбіца мудрасці» – распавядае пра падзвіжніцтва **Віктара Сафроненкі** па прапагандзе народнай творчасці і стварэнні цяпла і ўтульнасці сваімі рукамі.

● **2 красавіка** ў Літаратурным музеі **Максіма Багдановіча** адкрылася мастацкая выстаўка вядомага беларускага жывапісца і педагога **Барыса Аракчэва «Мая Яраславія»**. Экспазіцыя прысвечана цудоўнаму гораду Яраслаўлю. На карцінах, якія прадстаўлены на выстаўцы, адлюстраваны мясціны, звязаныя з жыццём і творчасцю **М. Багдановіча**. Некаторыя з іх, напрыклад, «Гады вучобы ў гімназіі», «Апошняя вясна ў ліцэі», «Дом у Яраслаўлі» захоўваюцца ў фондах музея.

На малюнку краязнаўцы з Асіповічаў **Юрыя Клевана** – помнік чыгуначнікам. Ягоны горад – буйны транспартны вузел рэгіёну.

Спадзяёмся, замалювання будучы і іншыя помнікі Асіповіччыны.

На ўспамін

Слова пра Івана Сцяпанавіча КУРБЕКУ

2 красавіка 2009 г. пайшоў з жыцця **Іван Сцяпанавіч Курбека** – паэт, літаратуразнавец, музейшчык. Нарадзіўся ён 10 лістапада 1934 г. у в. Серабрышча Баранавіцкага раёна ў сялянскай сям'і.

Пасля заканчэння Серабрышчанскай сямігодкі **Іван Курбека** вучыўся ў Моўчадскай сярэдняй школе. У 1953 г. паступіў на філалагічны факультэт (аддзяленне беларускай мовы і літаратуры) **Белдзяржуніверсітэта**. З 1958 навуковы супрацоўнік **Літаратурнага музея Янкі Купалы**; з 1964 г. па 2007 г. навуковы супрацоўнік, загадчык аддзела, старшы навуковы супрацоўнік **Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа**.

Публікавацца пачаў у 1958 г. Выступаў у перыядычным друку, па радзі і тэлебачанні. Выдаў зборнік гумарыстычных вершаў «Абы здароўе» (1979), кнігу лінгвістычных загадак (шарады, метаграмы, лагагрыфы, анаграмы) «Хітрыя літары» (1991), зборнік «Руска-беларускія крыжасловы: Займальны дапаможнік для ўдасканалення мовы» (1993), кнігу «Запрашэнне ў музей» (2008). Складальнік зборніка «Успаміны пра Якуба Коласа» (1982). Творы **Івана Курбека** змешчаны таксама ў калектыўных зборніках «Асцюкі за каўняром» (1989), «Вожык смяецца» (1992) і інш.

Пісаў літаратурна-крытычныя артыкулы, успаміны. Яго вершы ўражваюць дасціпнасцю, умением абыграць любую з'яву, нечакана перафразавачы чужое выказванне. Прырода надзяляла пісьменніка гумарам, талентам імітацыі.

Працуючы амаль 50 гадоў на ніве музейнай справы, **І.С. Курбека** і жывым словам ушаноўваў памяць народных песняроў **Янкі Купалы** і **Якуба Коласа** ў самых розных аўдыторыях.

Як спецыяліст-музейшчык меў высокі прафесійны

ўзровень. Праявіў сябе як дасведчаны ў пытаннях музейнай дзейнасці спецыяліст, высокакваліфікаваны коласазнаўца і спрактыкаваны літаратар. Яго літаратурная праца была цесна звязана з асноўнай дзейнасцю ў музеі.

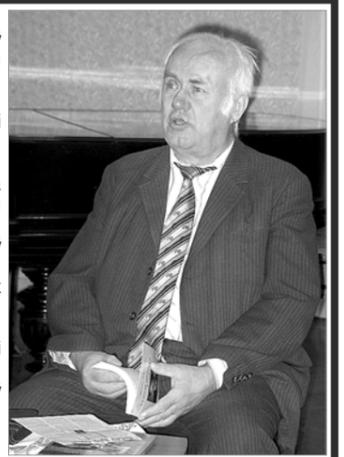
І.С. Курбека – быў нязменным арганізатарам літаратурных вечараў з удзелам беларускіх пісьменнікаў. Пасляхова вёў у музеі работу з ваеннаслужачымі. Шмат гадоў з'яўляўся членам **Рэспубліканскай Ваенна-шэфскай камісіі**.

Карыстаўся заслужаным аўтарытэтам у калектывах літаратурных музеяў краіны.

Быў узнагароджаны **Граматай Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь**, **Граматамі Міністэрства культуры РБ**, **нагрудным знакам Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь**, **прэміяй Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі за 2009 г.** у галіне літаратуры, мастацтва, журналістыкі і самадзейнай творчасці.

Памяць пра **Івана Сцяпанавіча Курбека** заўсёды будзе з тымі, хто працаваў і сябраваў з гэтым цудоўным чалавекам.

Супрацоўнікі Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, Літаратурнага музея Янкі Купалы, Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры»

Зазірнуўшы ў інвентары шляхецкіх двароў, можна ўбачыць невядомую і зніклую гісторыю нашых продкаў. Напісанья жывой мовай, з падрабязнымі тлумачэннямі даволі розных па сваёй сутнасці абставін, радкі маленькіх аповесцяў раскрываюць перад намі сярэднявечча. У сваім маленькім нарысе мы паспрабуем зрабіць апісанне той невялічкай часткі культурнай традыцыі, якая не знікла, а працягвае сваё жыццё і сёння ў вясковым асяроддзі, але без тых прадметаў, што акалялі нашых продкаў. Апішам два пакоі шляхціца: прадстаўнічы і спальны. Мэбліроўка і аздабленне, мяркуем, была даволі нярэдкай у маёнтках і гарадах тагачаснай Беларусі канца XV–XVII стст.

У пакой, дзе прымалі гасцей, можна было трапіць праз сені. Ён знаходзіўся ў правай альбо ў левай палове дома. Звычайна меў плошчу не больш за 20 м². Злева ці справа ад увахода знаходзілася кафляная печ. Яе памеры невялікія – не больш 1 м², у адрозненне ад тых велізарных печаў, што пачалі з’яўляцца на беларускіх землях з XIX ст. і называліся «рускімі». На нашай зямлі зімы больш цёплыя, чым у Расіі, і для абгрэву памяшкання не патрабуецца печаў вялікіх памераў. Вышыня яе дасягае столі і дым выходзіць праз комін. Выглядае прыкладна так, як сучасныя вясковыя ацяпляльныя печы, якія называюць у розных рэгіёнах Беларусі «грубка», «стаўпец», «стоўп», «стаяк». Сярэдневяковая ацяпляльная печ вонкава адпавядае апошнім і нагадвае масіўны квадратны ці прамакутны (у плане) слуп з рэльефнымі пераходамі па вертыкалі. Такая па-майстэрску складзеная печ трымае цяпло ў зімовы перыяд да дванаццаці гадзінаў. Звычайна абліцаваная кафляй зялёнага колеру або кафляй трохчатырох колераў. Матывы на іх рознастайныя: з выявай раслінаў, анёлаў, фантастычных жывёлаў, цмокаў. Калі шляхціц быў слугой знатнага гаспадара і выконваў некаторыя яго прадстаўнічыя функцыі, то кафля звычайна была з геральдычнай выявай, на якой адлюстроўваліся шчыты, шаломы, арлы, ільвы, даты, ініцыялы.

Пакой традыцыйна аббіваўся тканінай зялёнага, карычневага, блакітна-сіняга, зрэдку чорнага колераў. Больш заможныя, і тыя, хто займаў высокія пасады ў дзяржаве, набывалі каштоўныя замежныя тканіны. У XVI ст. італьянскія гарады былі асноўнымі заканадаўцамі моды, якую пераймалі ткачы Заходняй Еўропы. Венецыя славілася вырабам аднатоннага аксамі-

ту, тканінаў з малюнкамі дробных матываў са звільстымі расліннымі парасткамі і падоўжанымі аваламі. Пастаўлялі тканіны з германскіх гарадоў, гандлёвая сувязь з якімі

папулярнымі ў Еўропе, і многія каранаваныя асобы пачалі заказваць шпалеры ў Бруселі. Безумоўна, найбольш простыя і танныя былі ў дамах шляхціцаў.

Убранне пакоя дапаўнялася мэбляй мясцовых або замежных майстроў. Яна была не надта разнастайнай: сталы, крэслы, лавы, зэдлікі, ложка, шафы, куфэркі, куфэрачкі, паліцы для посуду, нярэдка трапляліся і насценныя люстэркі ў драўлянай рамцы. Шляхта сярэдняга дастатку магла купіць мэблю англійскай, нямецкай або французскай работы. Сталы з гэтых краінаў нярэдка згадваюцца ў вопісах маёмасці. Сталы і крэслы таго часу аздаблены разьбой з гірляндаў, фігу-

У XVI–XVII стст. выраблялі спецыяльныя шафы, якія нагадвалі сучасны сервант з двух карпусоў: верхняга вузкага і ніжняга шырокага. За дзверцамі на паліцах расстаўлялі напоі, лекі і дарагія посуд. Такія шафы звычайна стаялі ў пакоях для прыёму ежы. Гэты від мэблі характэрны для найбольш заможных слаёў насельніцтва і прывозіўся з Заходняй Еўропы.

У сталовых пакоях посуд размяшчаўся найчасцей на паліцах. Талеркі стаялі на іх вертыкальна. Некаторыя, з дзівосным або каларытным арнамантам, дэманстравалі наўмысна і вывешвалі на сцяне. Госці абавязкова спынялі сваю ўвагу на арыгінальнай «выставе» з

бутэльках пастаўлялася віно з замежжа. Налівалі напоі і спіртное ў шклянныя келіхі, келішкі і шклянкі, якія вырабляліся на беларускіх гутах.

Каля печы на вярхоўцы падвешвалі да столі гліняны рукамынік, з якога лілі ваду на рукі.

Елі з дапамогаю нажа і лыжкі. Відэльцы выкарыстоўваліся адно каб прытрымліваць мясную ежу пры нарэзцы яе нажом. Толькі пазней іх выкарыстоўвалі ў якасці аднаго з элементаў сервіроўкі стала. Нажы былі розных памераў з касцянымі і драўлянымі тронкамі. На большасці выразалі саларны арнамент з некалькіх кружкоў, з кропкай у цэнтры.

Негатаваная вада заўсёды знаходзілася ў хаце каля печы ў драўлянай ёмістасці: у невялічкай бочачцы або драўляным вядзерцы. Сценкі іх набраныя з дубовых або асінавых клёпак, заціснутых двума жалезнымі ці лазовымі абручамі. Хвойныя пароды не скарыстоўвалі таму, што для дуба і асіны ўласціва антыбактэрыяльная якасць.

У спальным пакоі нярэдка ложка з балдахінам, які замацоўваецца на вуглавых высокіх стойках. Сцяна каля ложка, калі той быў без балдахіна, самае прывабнае месца ў пакоі. На ёй замацаваны кілім турэцкай работы. Шляхта набывала іх у купцоў, якія гандлявалі з Крэмам, або гэта трафеі баталій з туркамі. На ім маглі быць прымацаваны парныя віды зброі коннага шляхціца: шаблі, кінжалы, пулгакі (ручная агнястрэльная зброя). Над імі па цэнтры пшчыт. На спецыяльнай драўлянай стойцы вісіць зброя, што абараняе цела: кальчуга або латы. Зверху надзеты шолом.

Часам у спальным пакоі стаяў вялікі куфар, у якім захоўвалі найбольш каштоўныя сільныя рэчы, дарагія металічныя посуд, а ў некаторых выпадках – і дарагая конская зброя. У невялікіх куфэрках знаходзіліся дакументы на грашовы і маёмасны залог, даравальныя граматы на зямлю з апісаннем межаў, юрыдычныя дадзеныя, каштоўныя камяні і грошы. Верагодна, у больш заможных шляхціцаў куфэркі дарагія, замежных і беларускіх майстроў, аздабленыя разнастайнай разьбой.

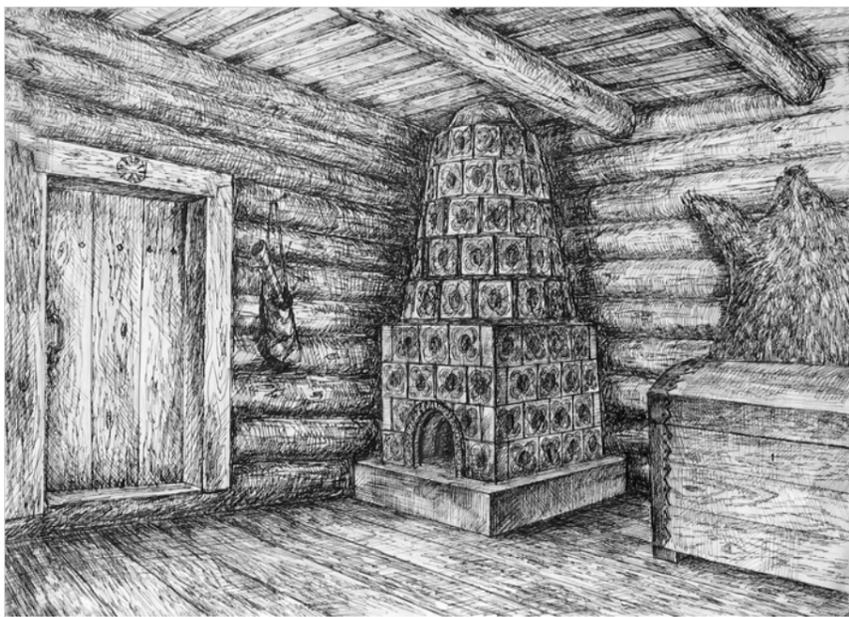
*Пятро РУСАЎ,
археолог*

Ад печы – да кіліма са зброяй

Інтэр’ер пакояў шляхціца ў XV–XVII стст.

ажыццяўлялася праз Рэч Паспалітую.

Шырока былі распаўсюджаныя ў маёнтках і гарадскіх дамах шляхты насценныя дываны. У дакументах таго часу шпалеры нярэдка ўзгадваюцца пад назвай «картыны». Выкарыстоўваліся яны як адно з упрыгожанняў памяшкання: «пакой картынамі абіты», што сведчыць аб наяўнасці ў ім некалькіх шпалераў. Фламандскія ткачы, асноўныя вытворцы, пастаўлялі іх ўсёй Еўропе. Арнамент складаўся са стылізаваных кветак, вазонаў, альтанак. Агульны малюнак аконтурваўся рамкамі розных матываў з шырокімі бардзюрамі і расліннай вяззю, маскаронамі і іншымі традыцыйнымі элементамі. Дарагія шпалеры майстэрняў Бруселя ткаліся з прымяненнем шаўковых і залатых нітак. Шырока выкарыстоўваліся сюжэты па кардонах з карцін Рубенса і Рафаэля (кардон – малюнак на шчыльнай паперы, звычайна сабраныя ў альбомы). Цаніліся карданы, вырабленыя знакамітымі мастакамі Квенцінам Массейсам і Бернардам ван Арлеем. Іх творы адрозніваліся стрыманасцю кампазіцыі, спакоем і гармоніяй, дэталіямі архітэктуры. Пасля таго, як папа Леў X у 1515 г. загадаў колькі шпалераў Пітэру ван Альсту, яны сталі

*Пакой з печчу канца XV – пачатку XVI стст.
Аўтар рэстаўрацыі П. Русаў, мастак А. Цыркуноў*

раў людзей і жывёлаў па вуглах, бардзюрам з пальметак пад стальніцай ці сядзеннем, з точанымі, загнутымі або масіўнымі ножкамі. Усе гэтыя асаблівасці залежалі ад краіны вырабу, дзе пераважалі тыя ці іншыя мастацкія густы.

Шафаў, якія мы сёння выкарыстоўваем для захоўвання верхняй вопраткі, не было. Тая апратка, што чакала свайго часу, ляжала ў куфарах, яе перакладвалі пахкімі травамі ад насякомых, а адзяваная прасыхала і выветрывалася ў сенях, дзе вывешвалася на спецыяльна выразаных з дрэва круках ці калках, прымацаваных да сцяны.

талерак, па якой ацэньвалі дызайнерскі густ і маёмасны стан гаспадараў.

Ужывалі разнастайны посуд. Гарачую ежу елі з дапамогаю лыжкі з місак і талерак. Для вадкасцяў выкарыстоўвалі гліняныя збаны, кубкі і кубачкі, для спецыяльнай гаршчэчкі з накрыўкамі, для прыгатавання ежы – гліняныя гаршчкі і патэльні. Гарэлку мясцовай вытворчасці, якую выраблялі не толькі ў маёнтках, але і ў гарадах, захоўвалі і падавалі на стол у шклянках, якія нагадвалі квадратную па форме бутэльку. Закрывалася яна драўляным ці шклянчаным коркам. У шклянках

Першы Хрысціцель Літвы

Святкуючы 1000-гадовы юбілей першай дакументальнай згадкі Літвы, мы не можам забывацца на людзей, якіх факт той згадкі і датычыць. Такой асобай, дзейнасць якой непасрэдна звязаная з Беларуссю, ёсць святы Бруна Баніфацы – хрысціянскі місіянер і біскуп.

У масавай свядомасці жыхароў Рэспублікі Беларусь замацавалася перакананне, што хрысціянства прыйшло да нас выключна з поўдня, з Візантыі, праз Кіеў. Але яшчэ 1000 гадоў таму прыходзілі на нашы землі і заходнія місіянеры, рызкуючы сваім жыццём, што і пацвердзіла смерць святога Бруна.

У Кведлінбургскім летапісе, які гаворыць аб смерці святога, няма згадкі пра Беларусь. Гэта не памылка, проста тады тэрыторыя з падобнай назвай не была вядомай. Але тое не значыць, што ў гэтым краі не жылі людзі і што святы Бруна дарма рэалізоўваў сваю місію. Паводле летапісу, ягоная дзейнасць у апошнім перыядзе была скіраваная на хрысціянізацыю яцьвягаў – племені, што знаходзілася ў той час на тэрыторыі сучаснай Беларусі.

Для звычайнага чалавека здаецца здзіўным: навошта святкаваць смерць хрысціянскага місіянера? Ці толькі з-за таго, што першы раз пры гэтым была згаданая назва Літва – нашай тагачаснай Айчыны? Але для вернікаў знаёмае свядзенне: «З крыві мучанікаў вырастае слава Царквы». Менавіта ў такім кантэксце належыць успрымаць і місію святога Бруна.

Тая місія стала першай дакументальна пацверджанай спробай хрысціянізацыі Літвы. Хаця поўны хрост Літвы наступіў значна пазней – амаль праз 400 гадоў, тым не меней святы Бруна стаў галоўным папярэднікам гэтай падзеі, а ягоная ахвяра была той дарагой цаною, якую належала заплаціць за хрысціянскую будучыню Літвы.

На сённяшні дзень невядомае дакладнае месца смерці святога Бруна з 18-цю папачнікамі. Кведлінбургскі летапіс сведчыць, што гэтая падзея адбылася на памежжы Літвы і Русі. Але розніцы ў трактоўцы гэтых назваў альбо невядомыя абшары названых тэрыторый не дазваляюць адназначна сцвярджаць, дзе місіянер загінуў. Пры гэтым, аднак, трэба заўважыць, што з вялікай доляй верагоднасці смерць святога Бруна магла адбыцца на тэрыторыі сучаснай Беларусі.

Святы Бруна нарадзіўся ў 974 г. у сям'і нямецкіх графаў у Кверфурце. У 986 г. вучыўся ў катэдральнай школе ў Магдэбургу. Студыі веў магiстар Гэддон. Тут ён сутыкнуўся з магдэбургскім мітрапалітам Гізырлем, а таксама з Цітмарам – пазнейшым біскупам Мерзебургскім. У 995 г. быў прызначаны катэдральным канонікам у Магдэбургу. У 998 г. прыняў манаскі стан ордэна бенедыкцінаў у Авэнтыне, у абацтве святых Баніфацыі і Аляксея. У якасці манаскага імя яму было

нададзенае імя Баніфацы, таму пад гэтымі імёнамі ён і вядомы нам пазней. У 1001 г. удзельнічае ў місіі сярод заходніх славянаў на Одэры. У сувязі з ёй папа рымскі Сільвестр II прызначыў яго місійным мітрапалітам з правам прызначэння біскупаў на місійных тэрыторыях. У 1005–1008 гг. святы Бруна перабывае з місіямі на тэрыторыі сучасных Польшчы і Венгрыі, прыязджае ў Кіеў, адкуль выязджае на місію да печанегаў і зноў вяртаецца ў Польшчу, адкуль рушыць у сваю апошнюю місію да яцьвягаў у 1009 г.

Паводле падання, у гэтай місіі святому Бруна ўдаецца наварнуць князя яцьвягаў Нецімера, што выклікала рэакцыю артадаксальна настроеных язычнікаў, якія пазбаўляюць улады Нецімера, а Бруна з папачнікамі забіваюць. Адбылося гэта 9 сакавіка 1009 г., як сведчыць Кведлінбургскі летапіс. Святому Бруна на той момант было 35 гадоў.

Культа святога Бруна хутка пашырылася па тагачаснай Еўропе. Ужо ў 1040 г. выходзіць апісанне яго жыцця. У літургічных успамінах святы Бруна пачынае ўзгадвацца з XVI ст.

Варта адзначыць і палітычны аспект дзейнасці святога Бруна. Ён быў прыхільнікам палітычнага адзінства каталіцкай Еўропы. Як мог, стараўся лагодзіць спрэчку паміж цэзарам Свяшчэннай Рымскай імперыі германскай нацыі Хайнрыхам II і польскім каралём Баляславам Храбрым, якія негатыўна ўплывалі і на яго місію.

Незаслужана забытае імя святога Бруна сёння зноў узгадваецца ў сувязі з 1000-гадовым юбілеем Літвы. Ягоныя дзейнасць і ахвяра дазваляюць без сумненняў назваць святога Бруна першым хрысціцелем Літвы – нашай тагачаснай Айчыны.

Аляксандр СТРАЛЬЦОЎ-КАРВАЦКІ

Грошы, літоўскія грошы...

ЛІТОЎСКІ ІЗРОЙ – від грашовага срэбнага прутка, які з'явіўся ў сярэдзіне XII ст. Меў паўкруглае сячэнне і вагу блізу 108 грамаў. Часта сустракаюцца зарубкі ці запілы, што служылі для праверкі якасці кову, а пасля – адасаблення гэтага грашовага сродку. Назва, верагодна, паходзіць ад стараславянскага «изрыть», што адлюстроўвала тэхналогію вытворчасці пруткоў (адліцце ў формах у зямлі). Вядомыя таксама графіці са словам «изрой» на гэтых прутках.

Літоўскі ізрой

Грошык Ягайлы

Першыя летапісныя ўпамінанні пра ізрой звязаныя з Віцебскам. У грамаце рыжскіх ратманаў да віцебскага князя Міхала Канстанцінавіча (каля 1300 г.) выказваецца скарга рыжанаў на крыўду, учыненую князем купцам-«немчынам». Міхал прапаноўваў купцам 10 ізроў за ўпадабанага каня, але ў выніку ашукаў гандляроў. У іншай грамаце таго часу рыжанаў крыўдуюць ужо на князевана брата, які «торговал... на 30 ізроев. 17 ізроев заплаціл, а трынаццаць ізроев не заплаціл». Гэтыя пісьмовыя звесткі сведчаць, што ізрой у канцы XIII ст. быў ужо досыць распаўсюджанай грашовай адзінкай на Віцебшчыне.

З часам ізрой пашырыўся і на іншыя старажытналітоўскія (беларускія) землі. У знакітым Вішчынскім скарбе з сучаснай Гомельшчыны, датаваным сярэдняй XIII ст., ізрой знойдзены разам з кіеўскімі і наўгародскімі грыўнямі. Шматлікія знаходкі гэтых пруткоў таксама на Віленшчыне даказваюць, што маладая дзяржава Вялікае княства Літоўскае пераняла гэты від грыўні як першую ўласную грашовую адзінку. Тамтэйшыя скарбы пераважна датаюцца першай паловай XIV ст. Апошні скарб, які б месціў ізрой, датаваны 1365 годам.

Сёння назву ізроя носіць найбуйнейшы нумізматычны партал Беларусі.

ЛІТОЎСКІ ГРОШ – манета Вялікага княства Літоўскага. Упершыню з'явілася ў 1370–1380-х гадах. Паводле думкі часткі даследчыкаў, ужо першыя манеты княства маглі называцца грошыкамі, хоць пісьмовых звестак пра назву манеты Ягайлы тыпу ПЕЧАТЬ / Грот здзіў з крыжам (яна лічыцца першай манетай вялікага князя) не захавалася. Гэтая манета пры ўзнікненні мела прывязку да пражскага гроша і раўнялася паводле намінальнай вартасці яго палове. У выніку дэвальвацыі грошыка неўзабаве замест яго пачалі выпускацца літоўскія пенязі. Першыя манеты ВКЛ мелі надпіс ПЕЧАТЬ па коле на старалітоўскай (беларускай) мове.

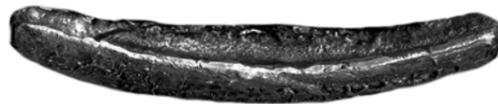
Новы літоўскі грош з'яўляецца ў канцы XV ст. у выніку манетнай рэформы Аляксандра, першапачаткова ў выглядзе паўгроша (гэты намінал быў больш зручным для разлікаў). Адначасова ўведзены лічэбны літоўскі грош заставаўся ў межах дзесяцічнай грашовай сістэмы ВКЛ, будучы роўным 10 пенязям. У 1535 г. новы літоўскі грош з'яўляецца ў выглядзе манеты. Легенды манетаў Аляксандра і яго наступнікаў выкананыя на мове міжнародных зносінаў – лаціне.

ЛІТОЎСКІ ПЕНЯЗЬ – манета Вялікага княства Літоўскага. Упершыню з'явілася ў 1380-х гадах. У канцы гэтага стагоддзя атрымала сталы курс, роўны 1/1000 рубля, ці 1/10 пражскага гроша. Была цягам цэлага стагоддзя адзіным манетным наміналам цэнтральнай адміністрацыі ВКЛ (у канцы XIV ст. мясцовымі выпускамі разнастайных наміналаў адзначыліся таксама ўдзельныя князі).

Нароўні з грошам і рублём (а таксама лічэбнай капой) застаўся базавай разліковай адзінкай і па манетнай рэформе Аляксандра, у тым ліку ў выглядзе рэальнай манеты. Апошні літоўскі пенязь выбіты ў 1563 г., пасля чаго знік як манета ў выніку ўвядзення ў ВКЛ польскай грашова-разліковай сістэмы.

Пенязь Вітаўта

Літоўскі рубель

падзяляліся на часткі дзеля атрымання кратных намінальных адзінак, перадусім, палцінаў. У скарбах рублі і палціны знаходзяць пераважна разам з першымі манетами ВКЛ.

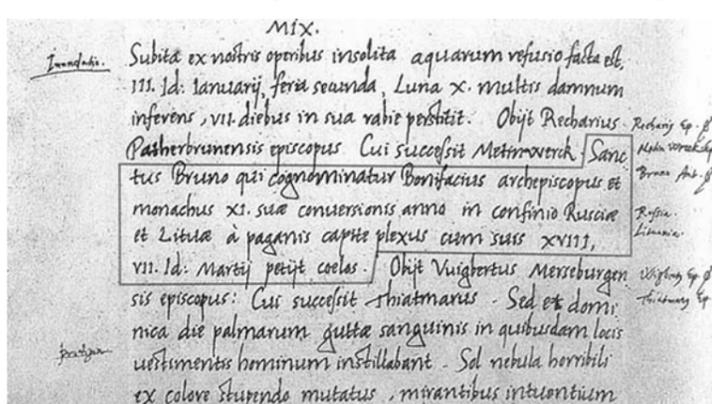
У пачатку XV ст. у ВКЛ усталявалася першая ў Еўропе дзесяцічная сістэма наміналаў, заснаваная на літоўскім рублі: 1 рубель = 100 пражскіх грошаў = 1000 літоўскіх пенязяў. Пасля выпадзення рублёў з абарачэння ў сярэдзіне стагоддзя паняцце рубля на два стагоддзі стала базавым лічэбным паняццем у гаспадарчых разліках у ВКЛ. У запісах Метрыкі ВКЛ словы «рубль грошаў» трэба разумець як 100 літоўскіх грошаў, калі няма ўказання на грошы пражскія.

Падрыхтаваў Дзмітры ГУЛЕЦКІ

Той самы ўрывак з Кведлінбургскага летапісу

На мове арыгінала:
Sanctus Bruno qui cognominatur Bonifacius archiepiscopus et monachus XI. suae conversionis anno in confinio Rusciae et Lituae a paganis capite plexus cum suis XVIII. VII. Id. Martii petiit coelos.

У перакладзе на-беларуску:
Святы Бруна, якога называюць Баніфацый, арцыбіскуп і манах, у адзінаццатым годзе свайго навартання быў забіты паняццямі на памежжы Русі і Літвы разам з 18-цю [папачнікамі], у сёмы дзень мартаўскіх ідаў (г.зн., 9 сакавіка).

На вялікі жаль, успамінаючы шмат прозвішчаў аднасяльчан, Вацлаў зусім нічога не ўпамінае аб бацькавай сям'і, яе занятках і лёсах, таксама, як і аб прычынах яго ранняга зыходу з сям'і ў свет. Але ж Ластоўскія ў нас засталіся.

Клеменс (Кліменці) Ластоўскі пасяліўся ў засценку Гірсы – менш за 2 км ад Старога Пагоста. Меў ладны кавалак зямлі. Ажаныўся з Міхалінай з дому Мацяс Старога Пагоста. Мелі двух сыноў, Яна і Восіпа, дачку Ядзю (Ефрасінню). Ядзя ў 1934 годзе, маючы 22 гады, выйшла замуж у суседнюю вёску Забор'е за Лявона Вікенцьевіча Шэўчыка, мела з ім сына Вітала, які з'ехаў у Расію. Восіп загінуў падчас вайны.

Ян Клеменсавіч Ластоўскі, 1907 г.н., ажаныўся з Юзэфай з дому Рубахаў са Старога Пагоста, 1912 г.н. Мелі дзяцей Тадзіка, Гэньку (Генадзя), Яніну (1932–1935 гг.н.). З арганізацыяй калгасаў у 1950 годзе засценак Гірсы ліквідавалі, перасяліўшы людзей у Забор'е. У Забор'і (Шаркоўшчынскі раён) цяпер жыве Генадзь Ластоўскі, а яго дачка, Людміла Бараноўская, жыве ў Шаркоўшчыне. Яніна і Тадзік Ластоўскія жывуць у Даўгаўпілсе.

Чытаем Выбраныя творы Вацлава Ластоўскага, дзе ёсць радкі пра пастара Данілу Драбы, які быў і настаўнікам старапагосцкай школы. А далей: «Першы чорны кажух быў зроблены ў вёсцы для аднаго вясковага хлопца, які выехаў у Пецярбург і працаваў там на Пуцілаўскім заводзе».

Гэты хлопец – Міхаіл, сын пастара Данілы Драбы. Быў у Міхаіла ў Пецярбургу клопат не толькі з-за кажуха, але і з-за сваёй беларускай мовы. Адночы на заводзе яму, як падручнаму рабочаму, старэйшыя загадалі прынесці ручнік. Ён пабег на кватэру і прынес ручнік. З яго пасмяяліся, бо на мове заводскіх рабочых ручніком зваўся нейкі малаток.

Міхаіл працаваў на Пуцілаўскім заводзе 25 гадоў. Нядрэнна зарабляў. Адзін утрымліваў жонку і 5 дзяцей. Жонка, Лена Бортнік, таксама са Старога Пагоста. У яе ў Старым Пагосце засталіся браты Юльян і Казімір. Казімір загінуў у час грамадзянскай вайны, засталася ўдава Люба. З Міхаілам Драбам у Пецярбург з'ехаў і яго брат, там ажаныўся з расіянкай Аляксандрай.

З рэвалюцыяй і грамадзянскай вайной прыйшоў голад. Вялікай сям'і Міхаіла нічога не заставалася, як з'ехаць на радзіму ў Стары Пагост, хоць і тут былі немяды, бо сваёй зямлі не

было. Бяздзетны брат з братавай рызыкнудлі застаўца. Прасілі Міхаіла і Лену пакінуць ім адну з дачок – Веру. Не пакінулі. Тыя сказалі: калі паміраць, то разам. Неўзабаве брат памёр, а ўдава Шура дажыла да блакады Ленінграда. Была разам з дзетсадам эвакуіравана ў Яраслаўль. Па закан-

госце пасяліліся ў маленькай бацькавай хаце. Міхаіл, маючы навыкі работы з металам, пабудаваў кузню. Са снарадных гільзаў, якіх у ваколіцах было нямала, пачаў рабіць посуд. Ратуючыся ад пераследу ўладаў, на кубках выбіваў фальшывы надпіс: «1914 год». Яму нейкі час

Першай, у 1923 годзе, выйшла замуж Вольга – у суседні засценак Падмосце за Нікандра Васільевіча Цітовіча. Да рэвалюцыі Нікандр працаваў у Петраградзе на галоўным паштампце, а пасля вярнуўся ў бацькаву сям'ю. А сям'я ў бацькі Васіля Лявонцьевіча і Фёклы была вялікая – ча-

Самі шмат працавалі і на падмогу пастаянна наймалі работнікаў. Васіль Лявонцьевіч дзяцей вучыў. Нікандр пазней стаў настаўнікам, а Мілеці яшчэ да вайны закончыў Дзісенскую гімназію. Васіль, заклапочаны толькі гаспадаркай, вельмі негатыўна ўспрыняў вестку сына, што бярэ замуж Вольгу Міхайлаўну Драба («пастырышку», як звалі ў сяле). Казаў: «Гэта гарадская ці адрозніць карову ад быка і каго будзе даць?» Нікандр павянчаўся ў Новапагосцкай царкве без волі бацькі. Але жыць давялося разам і працаваць у бацькавай гаспадарцы. І Вольга знайшла сваё месца: шыла адзенне для ўсёй сям'і. Сям'я папаўнялася. Перш з'явілася на свет сястра Нікандра Ніна, а праз два гады нарадзілася першая дачка Ангеліна. І тут на сям'ю навалілася бяда. Прыехаў з Дзісенскай гімназіі Мілеці і прывёз тыф. Злягла ўся сям'я, апроч Вольгі і малых дзяўчынак. Вольга даглядала ўсіх хворых, не пускаючы да іх малых. А тыя імкнуліся заглянуць у пакой да хворых або пасядзець на парозе. Мужчыны ўсе выжылі, а свякроўка Фёкла памерла, пакінуўшы на рукі нявесткі чатырохгадовую дачку Ніну. Свёкар змяніў свае адносіны да нявесткі, хваліў за клопат, пахваляўся перад сяльчанамі пашытай ёю кашуляй.

Калі пажаніліся Васіль і Уладзімір, бацька падзяліў зямлю на ўсіх пяцёрых дзяцей. Нікандр і Васіль пабудавалі сабе новыя хаты і гаспадарчыя пабудовы на сваіх участках. У Нікандра і Вольгі ў 1935 годзе нарадзілася другая дачка Зоя. У час вайны хутар аказаўся на мяжы партызанскай і нямецкай зонаў, было складана выжыць у такіх умовах. Выжылі... У 1948 годзе ўнучка Міхаіла Драбы Ангеліна Цітовіч выйшла замуж за Генадзя Вікенцьевіча Ляскоўскага, пасяліліся ў Новым Пагосце, мелі двух сыноў – Валянціна і Мяфодзія. Мяфодзі загінуў у час службы ў марфлоце. Валянцін Ляскоўскі, праўнук Міхаіла Драбы, нарадзіўся ў 1950 годзе. Жанаты, мае сына Сяргея і ўнука Дзіму, жывуць у Мёрах. Ангеліна памерла ў 1974 годзе.

Уладзіслаў
ЛЯСКОЎСКІ,
краязнаўца,
г.л. Шаркоўшчына
(Заканчэнне будзе)

Героі Ластоўскага: летаніс пакаленняў

У кастрычніку 2008 года ваша газета, як і шэраг іншых, змясціла матэрыял пра Вацлава Ластоўскага, прысвечаны 125-й гадавіне яго нараджэння. Гэтыя публікацыі падштурхнулі мяне да напісання пра лёсы некаторых герояў з «Успамінаў» Вацлава Ластоўскага, у першую чаргу таму, што з большасцю нашчадкаў гэтых герояў я асабіста знаёмы.

У нейкай ступені я зямляк Вацлава, бо нарадзіўся ў засценку Запруддзе, што за 3 км ад Старога Пагоста, дзе жыву і вучыўся ў школе Вацлаў Ластоўскі.

чэнні блакады вярнулася ў Ленінград, пражыла да глыбокай старасці, перапісваючыся з дзецьмі Міхаіла.

Старэйшая дачка Міхаіла Вольга, 1901 г.н., у 1913 годзе закончыла курс пачатковага навучання 1-га Выбаргскага 12-класнага змешанага пачатковага гарадскога вучылішча. Наведвала ўрокі шыцця. Бралася пад паненку, наведвала танцы ў клубе, дзе пазнаёмілася з адным афіцэрам, якога ўспамінала да глыбокай старасці. А потым танцы раптам перарваліся з-за пачатага ў горадзе бунту. Пачалося рэвалюцыйнае бязладдзе, голад.

Ратуючыся ад голаду, многа беларусаў вярталася на сяло. Вялікая сям'я Міхаіла Драбы (дочкі Вольга, Вера, Ліда, сын Сяргей і толькі што народжаная ў кастрычніку 1917 года дачка Зіна) разам з нажытай маёмасцю пагрузіліся ў вагоны-«цялятнікі». Ехалі доўга. У Прыбалтыцы і Беларусі былі немцы. У дарозе частку маёмасці страцілі, розныя рэчы абменьвалі на хлеб. У Старым Па-

Міхаіл і Алена Драбы

дапамагаў сын Сяргей, вясельы, працавіты, любіў спаваць – і спаваў прыгожа. Ды нядоўга, бо загінуў, далучыўшыся да Чырвонай Арміі ў час наступу на Варшаву. Дапамагаць бацьку зарабляць хлеб стала старэйшая дачка Вольга. У час грамадзянскай вайны школы перасталі працаваць. Сялянскія дзеці заставаліся непісьменнымі. Тады Вольга нанялася вучыць дзяцей у Старым Пагосце і ў Красным. Пазней працавала швачкай, добра, што была швейная машынка «Зінгер», прывезеная з Пецярбурга. Падрасталі і пайшлі ў наймы да багацейшых сялян малодшыя дачкі. Нават самая малодшая (Зіна) паспела выехаць з Польшчы ў Латвію і працаваць па найме ў сельскай гаспадарцы (даіла кароў, карміла свіней). У школу хадзіць не было часу, засталіся амаль непісьменныя, умелі толькі распісацца.

Міхаіл не паспеў выдаць замуж усіх дачок. А здарылася вось што. Адночы на паляванні ён забіў ваўка. У мароз і вялікі снег нёс яго дамоў, прастудзіўся, падхапіў запаленне лёгкіх і памёр.

Вольга Міхайлаўна
з мужам і дачкамі

Сяргей Драба

(Працяг.
Пачатак у № 13)

Уласныя імёны паселішчаў, у якіх ушанаваны распаўсюджаныя прафесіі і заняткі: Арабнікі (ад «арапнікі» – кароткія раменныя бізуны, якія маглі вырабляцца тут; Тлумачальны слоўнік беларускай мовы вызначае словы «араб, арап» як смуглявы, цёмны чалавек і ашуканец, жулік; М. Бірла атаясамлівае з цюркскім «араба» – павозка), Шубічы, Кавалі, Клепачы (існуе паданне: у пачатку XIX ст. мясцовы пан, які жыў у Лясасіне, вырашыў стварыць новую вёску. Ён перасяліў са сваіх украінскіх і віленскіх маёнткаў 25 сем'яў на новае месца ў рачной даліне. Так ён сабраў, «скляпаў» новую грамаду, якая стала вёскай Клепачы. Па другой легендзе распавядаецца, што тут жылі бондары-клепачы, якія рабілі клёпкі (дошчачкі) і складалі драўляны посуд – вёдры, цэбры, бочкі, кадзі, чаны. Існуе паданне пра бацьку з сынамі-гультаямі. Калі яны браліся касіць, то косы забывалі. Калі ішлі ў лес, наядаліся і засыналі. Незадаволенасць выклікалі яны ў працавітых суседзяў. А аднойчы сталі кляпаць косы і рабілі гэта цэлы дзень – не пайшлі на работу. Старэйшыны выгналі іх з вёскі, і пасяліліся гультаі ў месцы, якое назвалі Клепачы, бо тыя, хто праезджаў міма, казалі: «Гэта тут тыя клепачы жывуць, што цэлы дзень косы кляпалі!»). Бортнавічы (ад бортнікаў – лясных пчалароў; бортцыя называлася таксама яцвяжскае племя, якое перасялілася ў 1276 г. у ВКЛ, уцякаючы ад крыжакоў, а ў XVI ст. іх нашчадкі сталі асобнай катэгорыяй сялянства, якое займалася будаўніцтвам і рамонтам мастоў, перапраў, гацяў), Вашчынічы (ад «вашчылы» – чалавек, што рабіў вашчыну – пласт з воску, на якім пчолы ладзілі соты), Гута (ад нямецкага Hütte – металургічны, шкларобны завод, а вядома, што ў XVII–XIX стст. каля вёскі існавала шкляная вытворчасць (хатні, аптэкарскі і хімічны посуд, аконнае шкло), якую трымаў мясцовы памешчык), Рудаўка і Руднікі (старажытныя паселішчы каля балота, дзе было можна знайсці дзірваную руду і выплаўляць жалеза), Млынок, Скорцы (ад скарыякоў), Смаляніца (ад смала, смалакуры) і Смаляны (па легендзе назва паходзіць ад «смылець» – слаба гарэць, тлець. У даўнія часы Бог утварыў птушак, жывёл, а чорт – мошак, авадой. Чорт так многа напладзіў гэтых істот, што людзям было цяжка жыць. Пачуў Бог малітвы людзей і наслал влітку хмару – пахаваліся ўсе насякомыя і пачалі сяляне працаваць. Заўважылі яны таксама, што маланка, якая ўдарыла ў дрэва, падпаліла яго, пайшоў над полем дым і напалохоў мошак. Так жыхары вёскі даведаліся, як ратавацца ад гніюсу. Пасля тых часоў яны часта палілі дрэвы, а суседзі казалі: «Зноў ты смаляны сваімі вогнішчамі смыляць!»), Чадзель (ад «чадзіць» – дыміць ці ад «чада» – дзіця), Гапчары, Ткачы, Бабінец (ад павітухі, якая прымаля роды – «бабіла»), Буцькі («буцьі» на Палессі называлі жанчыну-няўмеху, якая дрэнна пекла хлеб, а «буцілай» – будаўніца), Жогалы («жогал» – той, хто нагрэтым прутком выпальвае адтуліны, а балцкае

«жыогіс» – непраходная частка балота, старая рытвіна, перасохлая рака), Куляны («куль» – шматзначнае слова: мех для лоўлі рыбы, тоўсты сноп няцёртай саломы для пакрыцця стрэх, вялікі мех з рагожы для солі, мукі, агародніны, адзінка вымярэння збожжа), Лібія («лібіла» – прылада для лоўлі ракаў у выглядзе завостранай жэрды, на канцы якой падвешвалі мяса жабы, малюскаў), Пасталова («пасталы» – лапці са скуры-сырамяці, з лыка, бяросты; паходзіць ад нямецкага bast – лыка), Буш-

такімі назвамі ўзніклі з 2-ой паловы XVI ст. на новых землях – «вольных» валоках (21,36 га) ці іх частках. Сяляне распрацоўвалі пусткі, адраджалі гаспадарку і на пэўны час вызваліліся ад часткі падаткаў, станавіліся як бы вольнымі. Пасля заканчэння тэрміну «слабада, воля» набывала статус звычайнай вёскі. Былі выпадкі, калі «воля» давалася за пэўныя заслугі), Ліхасельцы (так называлі самавольных пасяленцаў на дзяржаўных землях. Тутэйшая легенда распавядае на-

Назвы зямлі Пружанскай

някі (бушмар – пачынік ці балцкае būstas – жыллё, хата), Касіншчына, Шчытна (ад «шчыта», які абараняў ад ветру, прызначаўся для прасушкі сена), Дабучын (ад «здабуча» – мяркуюць, што мясцовае насельніцтва здабывала для вялікакняжацкага двара футра і дзічыну, ці ад балцкага dobilas – канюшына).

Рэлігійныя ўяўленні таксама адлюстраваны ў мясцовай тапаніміцы: Хідры (вёска каля аднайменнага балота, дзе жылі істоты, якіх баяліся людзі. Ёсць старабеларускія словы «хіра» – хвароба, «хідра» – страшная істота, сурок, кепская прыкмета; распаўсюджана версія аб індаеўрапейскім паходжанні слова «хідра» ў значэнні рака), Дзедаўка («дзед» – пачынальнік роду, магчыма, назва звязана з культам продкаў). Мяркуюць, што з язычніцтвам звязаны: Галасяціна («галасяціна» – плакальшчыца), Кушлі (балцкага kuštēti – шаптуны, жрацы, людзі, якія лечаць, заговарваюць) і Клятное (У. Юрэвіч: назва ад жыхароў, якія клялі, ведзьмавалі), а з хрысціянствам: Плябанцы (плябаніяў у каталіцкай і уніяцкай цэрквах называўся прыход і дом плябана (ксяндза, пробашча).

Назвы, якія звязаны з этнічнымі і сацыяльнымі асаблівасцямі жыхароў: Ляхі (ад пашыранай у мінулым назвы палякаў – ляхі), Дзітаветчына (В. Шур і В. Жучкевіч лічаць назву прускай па аналогіі з Дзітмарш, Дзітэрсдорф, Здзітаў, Дзітава, Дзітрыкі), Асошнікі (Асочнікі; асочнікамі называлася катэгорыя прывілеяваных сялян, якія ажыццяўлялі нагляд за ляснымі ўгоддзямі, звярынымі пераходамі, жылі ў асобных вёсках каля пушчы, вызваліліся ад паншчыны і грашовых падаткаў, удзельнічалі ў вайне), Агароднікі (назва ўзнікла не раней XVI ст., бо тады ўзнікла група збяднелых сялян-агароднікаў, якія трымалі малы надзел і працавалі на каралеўскім пружанскім двары), Баяры (так зваліся прывілеяваныя прыгонныя сяляне, што неслі службу па ахове межаў, пушчы, перавозцы пошты, трымалі малы надзел, за які выконвалі невялікія павіннасці), Стараволя (па легендзе волю тут атрымалі старыя вартаўнікі пушчы, якія ахоўвалі Вялікі гасцінец), Воля і Слабудка (паселішчы з

ступнае. Жыў на свеце грэшнік, які забіваў і рабаваў людзей. Калі ж прыйшоў час паіраць, мучылася яго цела, а смерць не прыходзіла. Тады вырашыў ён пакаяцца і запрасіў да сябе святара. Але грахоў было столькі, што ніводзін святар не мог яго выслухаць. Тады раздаў ён багацце і пайшоў шукаць адпушчэння грахоў. Аднойчы на Вялікідзень трапіў грэшнік да поля і ўбачыў, што воіт б'е сялян і прымушае працаваць у свята. Заступіўся ён за вясцоўцаў. Але воіт ударыў бадзягу і забіў – так адышла яго душа. Пазней на полі пасяліліся людзі і назвалі сваё паселішча Ліхасельцы, таму што там «ліха» было пахавана), Акольні (ад усходнеславянскага «околоті» – абкружаць, агароджаць, абнасіць каламі. Так называлася абнесенае плошча паселішча дробнай шляхты, якая не мела прыгонных сялян (найбольш пашыраны ў XVII – пачатку XX ст., у 1938 г. аднесены да вёсак)), Казакі (Казакова) (ад цюркскага вольны, незалежны чалавек – ваенна-служылае насельніцтва ВКЛ), Кутнявічы («кутнікі» – бедныя сяляне, якія не мелі ўласнай гаспадаркі, а наймаліся на працу да багатых суседзяў і здымалі ў іх «куты» – бедныя хаціны, што змяшчаліся далёка ад пасялення), Обеч (ад «абшчак, абшчына»).

Тапонімы, што адлюстроўваюць шляхі зносін: Брады, Выбрады, Казіны Брод. Краязнаўцы з Брадоў сцвярджаюць, што першыя жыхары пасяліліся на забалочаным правабярэжжы р. Левага Лясная, таму кожны гаспадар будаваў сабе гаць, брод, каб можна было праходзіць праз ваду.

Спецыфіка айконімаў – шырокае выкарыстанне для ўтварэння антрапонімаў (імё-

Вёска Лінова (або – Інтэрнацыянальная): палац Трэбціцкі

наў, мянушак, прозвішчаў), яны складаюць да 70 % ад усіх назваў: Юндзілы (ад роду Юндзілаў), Аранчыцы (ад роду Аранцаў, якія ў XVI ст. заклалі тут маёнтак), Брантаўцы (ад уладальніка Казіміра Брандта), Аляксандрава, Андрынаўка, Адамава (ад уладара Адама Быхаўца), Каплі (ад мянушкі ці балцкага аре (ure) – рака), Бакуны (ад прозвішча, якое давалі чалавеку, скрыўленаму ў адзін бок, ці вытворчая ад Абакум), Шчэрбы (ад мянушкі, якая паходзіць ад нямецкага «шэрбе» – драпінка, трэшчына, расколіна, зазубіна), Мазалі (ад прозвішча, што азначала дакучлівага чалавек), Барысікі (па легендзе, мясцовы селянін меў дваінятак-хлопчыкаў, якіх зваў Барысікамі), Бузуны (дыялектнае слова Камянецкага і Пружанскага раёнаў, якое азначае забіяка), Мясавічы, Майсеевічы (ад імя яўрэя Маісея, які меў тут лаўку, але мясцовы памешчык загадаў спаліць яе), Роўбіцк (ад імя Роўба – так называлі аднагодкаў, равеснікаў, роўных ростам; назва ўпамінаецца пад 1559 г. у «Рэвізіі пушчы і звярыных пераходаў», дзе запісана, што Роўбіцкі жрэбій (свабодны ўчастак) быў адданы Жыгімонтам II Аўгустам для пражывання 10 сем'яў стралкоў лясной варты, якія ахоўвалі пушчу і займаліся падрыхтоўкай каралеўскіх паліванняў), Вялікі і Малы Зосіян, Вялікія і Малыя Якавічы, Канстанцінава, Мікалаевічы, Мікіцічы, Паўлава, Стасюкі, Тарасы, Багуслаўцы, Таўцвель (мяркуюць, што гэта былая вотчына князя Таўцівіла, які змагаўся са сваім дзядзькам Міндоўгам за першыства ў ВКЛ), Уласавічы, Янаўцы, Яніна і Янаўшчызна, Ярашэвічы, Цімахоўшчына, Еськаўцы (ад Іосіф), Лібарполь (ад арандатар-яўрэя Лібермана з Лыскава), Разалін (ад Розы і Ліны, уладальніц хутара Ламаноўскага), Вільянава (ад Ульяна), Грынявічы (ад Рыгор – Грыня ці асаблівасцяў мясцовай глебы, бо славянска-балцкае «грынь» – лішай, парша), Занявічы (ад Зянон), Засімы і Засімавічы, Зіновічы, Кузавічы (ад Казімір, Кузьма), Зянавіль (ад уладальніка Зяно-

на Віславуха), Ляўкі (ад Аляксея, Леў, Леанід), Несцяркі, Ваські, Каралін (ад Караль), Байкі (ад мянушкі – той, хто ўмеў «баяць» – апавядаць казкі, неблыці; на Пружаншчыне «байкамі» называлі стоўбікі, памежныя знакі), Качаны, Блажкі (ад мянушкі, якая азначала кепскі, худы), Жадзены (ад балта-славянскага zadas – жадаць, жаданы госьць, сын ці zotys – вусце ракі), Ківачына (В. Жучкевіч выводзіць ад імя Іван з дабаўленнем у пачатку «к», такія назвы сустракаюцца на балта-славянскім памежжы), Ізабелін, Калазубы (ад прозвішча ці ад промыслу – вырабу калёсных зубоў-спіцаў), Галоўчыцы (ад імя Галаўна – чалавек ці вельмі разумнага, ці з вялікай галавой; некаторыя звяртаюць увагу на падабенства назвы з сербскім племенем галоўцы), Калядзізна (ад свята Каляды ці паселішча каля калодзежа) і Калядзічы (ад слоў «каля дзічы» – мясцовыя жыхары ахоўвалі лясныя ўгоддзі; ёсць версія, што назвы звязаны з сербскім племенем каледзічаў), Квасаўшчына, Ліхачы, Малочкі, Носкі, Нямаковічы (ад нямога першапасяленца; А. Кіркор зафіксаваў, што на Беларусі «немчыкам» называлі чорта), Пацынчы (ад прозвішча Пац ці «пасынак» – прыёмны сын), Семянча, Сілічы, Сланімычы, Сламяны (В. Жучкевіч лічыць першыя жыхароў перасяленцамі са Слоніма), Шаняўцы (выхадцы з Шанёў), Труханавічы (ад Трыфан), Харавы (ад імя Хораў, а паводле адной з легенд мясцовая паненка Ева мела з прыгонных сялян выдатны хор – «хор Евы», па другой – у мясцовай царкве існаваў дакранальны хор, які славіўся ў наваколлі; А. Рогалеў суадносіць назву з паўднёваславянскім племенем харватаў), Белавусайшчына (ад першапасяленца, які меў белявы вусы, ці травы па назве «белавус»; сярод жыхароў такая легенда: калісьці тут жыў пан, у якога была прыгажуня-жонка, што захварэла і памерла, а ў ноч пасля смерці каханай у мужчыны павіселі вусы і яго сталі зваць Белавус), Хвалава, Фалава (ад Фалалей) і Хвалавічы, Хомна (ад Фама ці балцкага kiminas – мох), Шакуны, Юзафін, Юхнавічы (ад Яфімія), Хіццяўшчына (ад Хіццяй), Шэйпічы (ад прозвішча «шэйпак» – дыялектнае слова Пружанскага раёна, якое азначае ўкладку з 10 снапоў), Манчыкі (перасяленцы з Манцаў), Чабахі (ад цюркскага «курэц»).

У савецкі час практыкавалася перайменаванне населеных пунктаў – Інтэрнацыянальны, Каштанаўка, Сонечны. Але такія назвы не стасуюцца з нашым правапісам і з'яўляюцца штучнымі.

Наталія ПРАКАПОВІЧ,
настаяніца, г. Пружаны
(Заканчэнне будзе)

Капліца св. Аляксандра Нейскага ў Крыніцы

У кнізе «Адчыніся, таямніца часу» (Мн., 1984) Генадзя Кахановіча ёсць раздзел з вельмі красамоўнай назвай «Сляды на ранішняй расе».

Што першыя беларускамоўныя газеты «Наша доля» і «Наша Ніва» шмат зрабілі для асветы, нацыянальнай свядомасці беларускага народа, для станаўлення творчасці Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча ды іншых, факт агульнавядомы. Але, акрамя іх у гэтых выданнях друкавалася шмат іншых твораў. Адны з іх доўга чакалі беларускамоўнага друку і ў пажылым узросце паспелі надрукаваць толькі тое-сёе, іншыя, маладзейшыя, на пэўных прычынах не здолелі сцвердзіцца. Але Стары Улас, Лявон Лобік, Язэп Шпэт, Міхалка Петрукоў, Юзя Шчупак, Янка Светлячок, Мікола Мокры і асобы з паўраздзела «...і іншыя» па-свойму раздзьмухвалі агенчык беларускасці, духоўнасці. А па-другое, пошукі шановага Генадзя Кахановіча па-ранейшаму застаюцца прыкладам для маладых даследчыкаў у апантанасці, адданасці і творчай радасці, калі ўдалося «расшыфраваць» чыёсьці забытае добрае імя.

Язэп Піліпаў

Па «Нашай Ніве» відаць, што І. Піліпаў пісаў у асноўным з двух месцаў: спачатку са станцыі Парэчча, а з другой паловы 1910 года – з Вільні. Знайсці сляды жыцця малавядомага паэта ўвогуле цяжка, а ўжо ў Вільні шукаць – марна і амаль немагчыма. Лепш пабываць на станцыі Парэчча. З допісаў няцяжка здагадацца, што гэтая станцыя знаходзіцца ў Гродзенскім раёне. Нейкі ўнутраны голас падказваў, што менавіта там можна сёе-тое распытаць.

Прыгарадны цягнік вёз мяне з Гродна на Парэчча. Цікаваць бярэ, бо еду па самай першай на Беларусі чыгуначнай лініі, якая пралягла яшчэ ў 1862 годзе. У гэтае лета Парэчча было незвычайным – здымаўся нейкі кінафільм. Стары будынак станцыі выглядаў няўтульна. Зроблена так, як гэта патрэбна было кінааператарам, размалявана пад XIX стагоддзе. Чыгуначнік паказаў мне за жытам старэнкую хатку, у якой жыў адна-адзіная на ўвесь пасёлак старая жанчына Нялепка. Яшчэ такім прозвішчам падпісаў свае творы І. Піліпаў.

Калі распытаеш пра забытых пісьменнікаў, то ў сем'ях або амаль нічога не ведаюць пра іх літаратурныя здольнасці, або хваляцца не нахваляцца. Разалія Юр'ёўна Нялепка якраз адносіцца да першых, толькі растрывожылася ўспамінамі. У яе галаве гэта ніяк не ўкладваецца, што яе муж некалі нешта пісаў. Сяджу ў разгубленасці. Няўжо мая інтуіцыя тут падвяла?

– Як звалі вашага мужа?
– Піліп.

Піліп, Піліпаў. Можна, ад гэтага імя ідзе псеўданім? Але ж...

– Калі ён памёр?
– У 1944-м, у ліпені.
– Колькі пражыў?
– 95 гадоў.
Во гэта дзіва. Нават унікальна. Прайшло больш 25 гадоў з дня смерці састарэлага мужа, а перада мной сядзіць яго жонка гадоў сямідзiesiąці. Адна ў яе бяда – ногі хворыя.
– Разалія Юр'ёўна, калі ж вы выйшлі замуж за Піліпа?
У адказ жанчына паказала на цёмны партрэт у здаравеннай рамцы.

Дасылаў свае творы ў тагачасныя беларускія календары. Ва ўсёй паэзіі І. Піліпава адчуваўся трывалы фальклорны пачатак

– Гэта во я, а гэта мой Піліпка.

Тут не варта і пытацца пра разыходжанне ў гадах. Можна сказаць, дзед і ўнучка... Юная, поўная энергіі дзяўчына і малады вусаты дзядзька.

– Як я выходзіла замуж у 1915 годзе, мне было 17 гадоў, а яму 56. Я сама з-пад Друскенікаў, літоўка лічуся, але ў сям'і гаварылі па-беларуску, праўда, мой бацька ведаў і літоўскую мову. Дзяцей было шмат, і маці хацела выдаць хоць за каго, абы выжыць. І тут ужо на гады не глядзелі.

– Раскажыце пра вашага Піліпа.

– Ён жа нічога не пісаў, – сцвярджае Разалія Юр'ёўна. – Піліп усё жыццё працаваў столерам пры гэтай станцыі, а як па сталярцы не было чаго рабіць, дык пуці ачышчаў, рамонтаваў іх. Калі я выйшла за яго замуж, дык у яго ўжо былі вялікія дзеці: сын Юзя,

Патрабуе нашай увагі і тое, што ім цікавіўся акадэмік Я. Карскі, які мог земляка І. Піліпава ведаць і асабіста

дочкі Гелена і Марыя. Шэсць гадоў удаўцом быў... Спаткалася я з Піліпам у Друскеніках. Мост будавалі, а ён сталярнічаў там. Я ж вяду насіла рабочым. Там мы і сышліся, пажаніліся. Я Піліпу нарадзіла сямёра дзетак. Вы пытаецеся пра сына Юзю? Тэлеграфістам рабіў спачатку ў Парэччы, а тады ў Вільні.

– Колькі гадоў ён меў, як вы прыйшлі ў гэтую хату?

– Дзе ж я ведаю, калі ён перад гэтым ужо быў жанаты і жыў у Вільні. Прыезджаў толькі да бацькі. Старэйшы быў за мяне. Толькі меншая дачка Гелена была маёй ровесніцай.

– А ўсё ж Юзю вы прылімаеце?

– Чаму ж не, прыезджаў з Вільні. Такі ўжэнднік... Граматы быў не маёй. Во ён-то мог пісаць... З твару быў у бацьку, толькі, ведама, маладзейшы. Чарнявы, даволі высокага росту...

Так слова за словам вырысоўвалася аблічча загадкавага

І. Піліпава. Мне становілася ясна, што гутарку вяду з яго мачыхай. Іосіф Піліпавіч Нялепка – беларускі пісьменнік-нашанівец паходзіў менавіта з гэтай стогодавай, пахіленай часам хаты, бо вядома, што ён падпісаў свае допісы: І. Піліпаў і Нялепка, Язэп Нялепка, Іван Піліпаў, Язэп Піліпаў...

– А калі ён мог нарадзіцца?

– Лічыце самі. У 1944 годзе Піліпу было 95 гадоў. Ажانیўся першы раз, як яму было 28 гадоў, так ён мне раскаваў. Праз два гады нарадзіўся Юзік.

Мінусуем, плюсуем. Выходзіць, што Піліп нарадзіўся ў 1849 годзе. А сын Язэп каля 1879 года.

ведаў, што І. Нялепка ў сакавіку 1914 года цяжка захварэў і ляжаў у Алафузаўскай бальніцы ў Пецябургі. Ваенны час паклікаў І. Піліпава ў салдаты. У 1917 годзе з'яўляецца яго верш «Я кахаю». Да гэтага часу адносяцца і яго публіцыстычныя артыкулы «Наша павіннасць», «Сіла ў еднасці», «Хворая псіхалогія», «Ліст з чужыны» і іншыя, у якіх аўтар паказвае цяжкае становішча працоўнага люду. У 1918 годзе ў кіеўскім выданні «Белорусское эхо» можна было прачытаць нялепкаўскі вершаваны твор. У 1919 годзе ён працаваў карэктарам беларускага выдавецкага таварыства ў Вільні. Дасылаў свае творы ў тагачасныя беларускія календары. Ва ўсёй паэзіі І. Піліпава адчуваўся трывалы фальклорны пачатак.

Чым болей я гутарыў з Разаліяй Юр'ёўнай, тым болей пераконваўся, што І. Піліпаў з гэтай хаты. Іншыя Нялепкаў на станцыі не было. Акідаю позіркам старую хату і такую ж старую, але вельмі прыгожую зробленую мэблю: стол, лавы, крэслы, куфар, ложка – поўны набор сялянскага інтэр'ера. Гэта памяць старога Піліпа Нялепкі, адчуваецца почырк сталера з залатымі рукамі, народнага ўмельца, выдатнага майстра-разьбяра.

Як для свайго часу, пісаў І. Піліпаў нямала. Яму не стала майстэрства, але ён імкнуўся перадаць людзям думкі, адчуванні, якімі жыла яго душа.

Толькі спусціцца ноч,
Сходзіць месяц сярпом.
Па палёх, па лясох
Усё спіць ціхім спом.
(«Ноч»)

На зялёнай на даліне,
Дзе дарожкі з кветак белых
Ўюцца, сцелюцца, бягуць, –
Там з чырвонай калінай
Поўнай ягад буіных, спелых,
Хвалі ветраны гудуць.
(«Слёзы»)

У вершы «Стогне пушча» праз стан прыроды перадаецца настрой людзей. Поўныя журбы радкі верша «Восенню над магілай». Аднак тут не адчуваеш роспачы, наракання на лёс. Наадварот, у вершы

закладзены смелы душэўны парыв:

Гэй вы, гусі, не ляціце,
Гляньце на крыж смерці:
Скіньце пер'е, сіле вольнай
Дайце ўляцеці!..

У Парэччы І. Піліпаў пісаў пераважна вершы. Хоць спрабаваў сябе і ў жанры аповядання. У 1909 годзе з'явіўся яго праявіны твор «Голас з магілы», а ў 1914-м «Казкі і сны». Карэспандэнцый жа ішло мала, і яны былі часцей інфармацыйнага характару. На невялічкай станцыі здарэнняў было няшмат, ды і людзей небагата. Пра што пісаць? Хіба пра тое, як «паміж станцыямі Парэчча і Марцінкаўцы цягнік наляцеў па фурманку – каня забіў насмерць, а чалавека пакалечыў».

Большую цікавасць уяўляе інфармацыя з недалёкага ад Парэчча тартака, на якім рабочыя аб'явілі эканамічную забастоўку. Гаспадар малага прадпрыемства з дапамогай паліцэй прымусіў рабочых супакоіцца.

Пераезд у Вільню і пачатак Першай сусветнай вайны, людское гора адгукнуліся ў душы паэта. З'яўляецца яго публікацыя «Больш старонкі мае», у якой зніталася і нацыянальнае, і сацыяльнае гора. У 1915 годзе ў «Нашай Ніве» (№ 6) надрукаваны нарыс І. Піліпава «На парозе будучыні», у якім ён выказаў некаторыя думкі пра будучае развіццё Беларусі.

Мала захавалася звестак, мала жыве і тых людзей, якія б расказалі пра лёс забытага паэта І. Піліпава. Жыве толькі нейкае спадзяванне, што будзе сказана больш пра Піліпава сына – Язэпа Нялепку. Патрабуе нашай увагі і тое, што ім цікавіўся акадэмік Я. Карскі, які мог земляка І. Піліпава ведаць і асабіста. Зрэшты, не ўсё і страчана. Паводле інфармацыі Янкі Саламевіча, некаторыя рукапісы І. Піліпава захоўваюцца на кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта.

Генадзь КАХАНОЎСКИ

Вежы Сафіі... у Мінску

8 красавіка ў Нацыянальным музеі гасторы і культуры Беларусі прайшла вечарына «Там, дзе вежы Сафіі...», удзельнікамі якой былі навукоўцы-гісторыкі, паэты, пісьменнікі, артысты, мастакі, кампазітары, прадстаўнікі грамадскасці сталіцы, а таксама дэлегацыя з Полацка на чале з старшынёй гарвыканкама Уладзімірам Тачылам. З вялікім задавальненнем правёў мерапрыемства ганаровы грамадзянін Полацка паэт Навум Гальпяровіч.

Да вечарыны была падрыхтавана мастацкая выстаўка «Ад Полацка пачаўся свет...», дзе прадстаўляюцца творы мінскіх мастакоў (іх лёс звязаны з Полацкам) Дзмітрыя і Сяргея Аганавых, Рыгора Іванова, Алега Ладзісава, Уладзіміра Макаркова, Валянціна Прыешкіна, Рыты Рыбачок, Вольгі Хахловой,

Сяргея, Глеба і Вальжыны Цімохавых, Аляксандра, Антона і Паўла Шапо. Экспазіцыя прысвечана старажытнаму Полацку часоў Рагнеды і Усяслава.

Выстаўка працягнецца да 12 красавіка.

Данілава кладзішча

Абразок

На паўднёвым усходзе Шклоўшчыны сярод шасці сямей сялян з Одраці, якія пасяліліся на хутары Чарэўцаў Круг, дажываў свой век Даніла Драгуноў. Ва ўсёй акрузе яго называлі рэвалюцыянерам. Але ні слоўка ніхто не сказаў, што ён такое зрабіў для рэвалюцыі. Затое чуў, што менавіта ён стварыў першыя калгасы ў Одраці (на першым часе іх было некалькі, у Сасноўцы калгас імя Кастуся Каліноўскага). Даніла Драгуноў любіў спрэчку на сялянскай сходцы мог павярнуць у свой бок. Мог выгукнуць якое-небудзь адно слоўка і прымалася рашэнне, якое ён прапаноўваў. Аднаго дня ён укінуў у грубку, каля якой грэўся, чырвонец (вялікія тады грошы), каб не аддаць яго суседу, які ўсё роўна прап'е.

Хлапчуком гадоў пяці заходзіў я ў хату суседа Драгунова з бацькам, які быў з ім у сяброўстве. Бачыў яго на ложка. Ён пакідаў зямное жыццё. Справа ў тым, што ўсе браты і сёстры Драгуновы мелі спадчынную хваробу – хуткапечныя сухоты, па тым часе невылечныя. Ніхто з іх і іх дзяцей не жыў даўжэй трыццаці сарака гадоў.

Перад смерцю Даніла прапсіў, каб яго пахавалі не на старажытным вясковым кладзішчы, а на паўднёва-заходнім

ускрайку лесу Вардашчыны, у зялёным аleshніку ля дарогі. З захаду на ўсход з правага боку Вардашчыны прытулілася вёска з прыгожай назвай Вішанька, а з левага – хутар Чарэўцаў Круг. Жонка, ужо ўдава, настаўніца Ціна Драгунова апошнюю волю мужа выканалала. А праз нейкі час каля магілы Данілы сталі з'яўляцца новыя – з Вішанькі. І сталі людзі гэтае месца называць Данілава кладзішча. Перад вайной яно налічвала каля двух дзесяткаў магілак. Не ведаю чаму, але пасля вайны пахаванняў тут не было.

Гадоў з дзесяць таму зайшоў я на Данілава кладзішча. Магільныя капцы амаль зраўняліся з зямлёй. На большасці з іх крыжоў не было, а на астатніх былі струхнелыя, парослыя зялёным мохам. Да вайны помнікаў, агароджаў, цэментаваных ці цагляных, не рабілі. Расло некалькі ялін, а ўвесь могільнік закрыў аleshнік. Данілава кладзішча людзьмі забыта. І не дзіва, бо ўжо і Чарэўцаў Круг, і Вішанька сцяклі ў нябыт. Няма каму даглядаць.

Хуткапынны наш век. На маім жыцці колькі ўжо вёсак знікла з карты краю. І могількі ўсіх гэтых вёсак (а колькі іх яшчэ наперадзе!) чакае лёс Данілавага кладзішча.

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

У тэатры «Зьніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зьніч» Белдзяржфілармоніі, які працуе на сцэне культурнага цэнтра сталічнага касцёла Святога Сымона і Святой Алены, запрашае дзяцей **20 красавіка** на монаспектакль-сустрэчу паводле твораў Артура Вольскага «**Вясёлая карусель**». Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава, яе будзе суправаджаць цымбалістка Дар'я Неўмяржыцкая. А ўвечары таго ж дня дарослыя змогуць паглядзець монаспектакль «**Не праклінай, што я люблю**» паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». Чытацьме Мікола Лявончык, а Д. Неўмяржыцкая ўпрыгожыць дзейства цымбальнымі найгрышамі.

21 красавіка – монаспектакль «**Абранніца**» паводле «Маленькіх трагедый» Аляксандра Пушкіна. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца Галіна Дзягілева прапануе глядачам свой погляд на класіку рускай літаратуры.

27 красавіка ўдзень чакае монаспектакль Сяргея Кавалёва «**Маленькі анёлак**». Гэта – філасофская казка паводле вершаў кармэн Барнос дэ Гаштольд. Што ёсць любоў, паразуменне, спагада – пра гэтае чарговы раз паразважаюць маленькія глядчыі разам з выканаўцай пастаноўкі Раісай Астравінай. Увечары ж заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава запрасіць дарослых на паэтычны монаспектакль «**Прыпадаю да нябёс...**». У аснову яго леглі вершы паэткі Яўгеніі Янішчыц, якая апела свае Ясельду, палескі край, прывяціла немала лірычных радкоў роднай Беларусі і яе слаўным людзям.

Дзённыя спектаклі пачынаюцца а 15 гадзіне, вечаровыя – а 19-й. Пастаноўкі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены ў Мінску. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску **(017) 331-75-53**.

Праехацца з вецарком па Шклове!

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЗЯМКЕВІЧ Рамуальд Аляксандравіч (07.02.1881, Варшава – 1943 або 1944; псеўданімы Раман Суніца, Юры Амелькавіч) – гісторык літаратуры, бібліяфіл, бібліяграф, публіцыст і перакладчык. Жыў пераважна ў Варшаве, часта наведваў Беларусь, з 1905 г. супрацоўнічаў з М. Федароўскім (дапамагаў матэрыяламі і запісамі, у 1931–1935 вёў карэктурку т. 4 працы «Люд беларускі»). Сабраў вялікую калекцыю беларускага народнага адзення, часта вышыванага і арнаментаванага (вывезена немцамі ў 1918 г. у Берлін), а таксама рукапісаў беларускіх пісьменнікаў. У 1908 г. запісаў фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы ў ваколіцах Зембіна сучаснага Барысаўскага

Р. Зямкевіч (1918 г.)

р-на. У 1913–1914 гг. шукаў гісторыка-літаратурныя матэрыялы на Магілёўшчыне, дзе таксама запісаў і беларускі фальклор.

У многіх ягоных працах, што выйшлі асобнымі кніжкамі, было шмат на той час невядомых фактаў і звестак. Ліставаўся з А. Шлюбскім, Я. Карскім А. Ельскім ды іншымі. Надрукаваў невядомыя рукапісы М. Багдановіча, К. Каганца, В. Дуніна-Марцінкевіча, Я. Лучыны.

У гады Другой сусветнай вайны пры невядомых абставінах трапіў у рукі гестапа і загінуў (паводле некаторых звестак – у канцлагеры). Багаты архіў Р. Зямкевіча не захавалася, частка бібліятэкі перайшла іншым людзям. Асобныя лісты і рукапісы зберагаюцца

ў архівах і бібліятэках Варшавы, Мінска, Вільні, Санкт-Пецярбурга ды інш.

ЗЯМЛЯЦТВА – 1) прыналежнасць паводле нараджэння, жыхарства да адной мясцовасці. Зямляцкія сувязі ў ўсходніх славянаў выяўляліся ўжо ў 2-й пал. I тыс. н.э. у землях-княжаннях, дзе насельніцтва вызначалася асаблівасцямі мовы, духоўнай і матэрыяльнай культуры, самасвядомасці. Этнічныя вызначэнні дрыгавічоў, драўлянаў, крывічоў ды іншых супольнасцяў былі звязаныя з асаблівасцямі тэрыторыі (зямлі), якую яны засялялі. Узмацніліся зямляцкія сувязі ў перыяд феадальнай раздробленасці (канец XI – XIII стст.), калі асобныя княствы атрымалі палітычную, юрыдычную і эканамічную самастойнасць. Адначасова існавалі больш дробныя зямляцтвы, якія групаваліся вакол новых гарадоў – цэнтраў удзелаў (валасцей).

Падчас утварэння беларускай народнасці (XIII–XVII стст.) зямляцкія сувязі працягваюць захоўвацца ў аб'яднаннях (Віцебскай і Полацкай землях, Слуцкім, Пінскім і Клецкім княствах). З XVI ст. зямляцтвы ўтвараліся ў межах асобных старостваў, эканоміяў, павегаў і т.п. Насельніцтва (сяляне і мяшчане) вызначалася адзіным мясцовым этніконам – баб-

руяне, мазыране, рэчычане, аршанцы, магілёўцы ды інш. Зямляцкія формы самасвядомасці часта пераважалі над агульнаэтычнымі, асабліва ў асяроддзі сельскага насельніцтва, якое вызначала сябе лакальнымі этніконамі – кшталту «тутэйшыя» і значна радзей агульнаэтычнымі назвамі – «русiны», «літвіны», «беларусы» ды інш.

У эпоху капіталізму працэсы этнічнай кансалідацыі і складвання новай сацыяльнай праслойкі (нацыянальнай інтэлігенцыі), а таксама пашырэнне сферы прафесійнай культуры і актывізацыя асветніцкай дзейнасці спрыялі ўзросту нацыянальнай свядомасці, што садзейнічала паступовай замене лакальных этніконаў агульным этніконам. Але і ў наш час існуюць зямляцкія адносіны як адна з першачатковых прыступак этнічнай кансалідацыі; 2) аб'яднанне ўраджэнцаў адной мясцовасці, краіны ў іншай краіне або мясцовасці. Зямляцтвы беларусаў існавалі ў канцы XIX – пач. XX стст. у Маскве, Пецярбургу ды іншых гарадах імперыі. Цяпер беларускія зямляцтвы існуюць у розных краінах свету, дзе з розных прычынаў кампактна жыве шмат беларусаў – у Літве, Латвіі, Украіне, Польшчы, Расіі, ЗША, Вялікабрытаніі, Аўстраліі, Чэхіі ды іншых дзяржавах.